

УДК 94(477)

*Сергій КОТОВ***ВИКУП “УКРАЇНСЬКОГО ГОРОДУ” ТОВАРИСТВОМ
“СОКІЛ-БАТЬКО” У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Розглянуто діяльність товариства “Сокіл-Батько” щодо викупу “Українського городу” у роки Першої світової війни та міжвоєнний період ХХ ст. Охарактеризовано основні заходи, які відбувалися на майдані, визначено причини, що не дозволили соколам викупити земельні наділи у їх власників та наголошено на перешкодах влади у реалізації проекту.

Ключові слова: “Сокіл-Батько”, “Український город”, Перша світова війна, Галичина.

Товариство “Сокіл-Батько” належить до провідних українських молодіжно-патріотичних організацій першої половини ХХ ст. у Галичині. Із його діяльністю пов’язана організація національних здвигів у краї, активна видавнича та просвітницька праця. Члени товариства брали участь в українсько-польській війні 1918–1919 років.

М. Грушевський у праці “Сучасне сокілство і наука минувшини” наголошував, що “сокілські організації мають своїм завданням приготувляти не сліпу воєнну силу, не масу гарматного м’яса, а силу громадянську, діяльну, що має творити нове життя народу, без хлопа і без пана. Отже, поза фізичною силою, вправністю, сокілські організації вишколюють своїх членів на людей з великими культурними і моральними прикметами”¹. Ідеологічні засади українського сокілства стали основою формувань українських збройних сил у визвольних змаганнях 1918–1923 років, Української військової організації (УВО), Організації українських націоналістів (ОУН) та Української повстанської армії (УПА).

Основна мета діяльності “Сокола-Батька” – виховувати в українському народі “своє національне достоїнство, щирий патріотизм, свою гідність, почуття честі, народну силу шляхом плекання фізичної культури, а разом з тим плекання витривалості, рухливості, підприємчivosti, розуміння ваги праці в спільному гурті, організованості, дисципліни, підпорядкованості вибраному самими проводові”². Для реалізації мети необхідна була територія (“Український город”), де б збиралася національно свідомо українська громадськість.

У 1929 р. один із провідних діячів товариства С. Гайдучок охарактеризував народження ідеї викупу “Українського городу” (майдану) у Львові так: “Дня 10 вересня 1911 року улаштував «Сокіл-Батько» І Сокілський здвиг у Львові. Сей здвиг мав

¹ Качор А. Спомини про початки нашого “Сокола” / А. Качор // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894–1994. – Львів: РВО “Основа”, 1996. – С. 215.

² Жарський Е. “Соколи, соколи...” 1894–1914–1994” / Е. Жарський // Там само. – С. 146.

дати перегляд сил, та показати чужинцям нашу народну свідомість та організацію. Сподівання сповнилось. До самого походу вулицями Львова стануло 6000 соколів. Сам здвиг вимагав осібногo майдану, де б могли зійтися сокільські чети і стати до вправ. Тому то тодішній голова «Сокола-Батька» Іван Боберський піднаймив на ту ціль майдан біля стрийської рогачки у Львові. Здвиг минув, але потреба майдану не лишень для Сокільства, але й для цілого народу, а передовсім для Українців м. Львова ставала з кожним днем пекучою. Українці м. Львова не мали де відбувати своїх фестинів і забав, українська шкільна й реміснича молодь не мала де кріпити своїх фізичних сил, старші не мали де набирати національної свідомості³.

І. Боберський взявся реалізувати ідею. Він скликав багатьох українських громадян на раду і представив їм план викупу цього майдану і маєтку площею 11,5 моргів. Згідно з планом, «Сокіл-Батько» мав від них з часом відкупити для народних цілей щонайменше площу під Український майдан. Тими громадянами, що утворили спілку і викупили земельну площу, були: Микола Шухевич, Тадей Соловій, Кость Пашківський, Степан Федак, Дмитро Левицький, Микола Заячківський, Іван Боберський, Лесь Кульчицький, Олекса Сероїчковський, Кость Левицький і І. Сполітакевич. Завдяки І. Боберському українці випередили поляків, які також для своїх національних цілей намагались купити цю земельну площу.

Ще в серпні 1911 р. І. Боберський розпочав збір грошей на викуп майдану. С. Гайдучок зазначав, «що він вкладав всю свою душу і працю, щоби добути гроші у суспільности патріотичної на словах, а не на ділах, та що збірка пішла, це виключно його заслуга⁴». Тоді ж він розparcelював всю ділянку на 22 620 м. Кожний метр мав коштувати 5 корон.

Після проведення здвигу «Сокіл-Батько» звернувся з листами-закликами про викуп метрів до української громади Галичини. У 1911–1912 рр. надіслано листи до 27 тис. українців. За два роки зібрано 22 014 корон 17 сот. І. Боберський у «Вістях з Запорожа» 28 листопада 1913 р. з жалем констатував: «На 27 тисяч висланих листів, а 7 тисяч пригадок, 14 тисяч людей не прислало навіть 5 крейцарів на Український Город у Львові. В народнім гимні співаємо: «Душу, тіло ми положим за нашу свободу», а відтягаємося положити за цю свободу п'ять корон⁵». Пропаганду в пресі за викуп «Українського Городу» вели Остап Грицай і Петро Карманський. На початок 1914 р. спільними зусиллями зібрано 37 тис. 232 корони 13 сот. Тоді ж викуплено два уділи від І. Сполітакевича на суму 30 тис. корон.

Напередодні Першої світової війни на площі було збудовано «асфальтову бійню» – єдину на всю тодішню Польщу. З південного боку розміщено трибуну для глядачів на 2000 місць, яку в 1933 р. спалили польські студенти. Щороку на площі збиралась сокільська молодь на різні здвиги з вільноручними вправами. Проводилися й з'їзди дітей «Рідної школи». Вони з батьками в народних строях заповнювали площу, останні спостерігали за вправами, які виконували їх діти під

³ Гайдучок С. Хроніка Закупни Українського Городу від рр. 1911–1929 / С. Гайдучок // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894–1994. – Львів: РВО «Основа», 1996. – С. 91.

⁴ Там само.

⁵ Вісті з Запорожа. – 1913. – 28 листопада.

супровід оркестру. Під час осіннього сезону усі спортові товариства збиралися тут на легкоатлетичні змагання. Був задум назвати їх “Запорізькі ігрища”⁶.

Перша світова війна перервала збір коштів тоді, коли їх розпочали надсилати американські українці. Зокрема, родина Крайківських з Едмонта (Канада) закупила 100 м², тобто пожертувала 500 корон. І. Боберський у Відні в 1917 р. видав металеві відзнаки, які масово розійшлися, і так вдалося поповнити капітал та викупити третій уділ (всіх уділів було 20) від М. Заячківського за низькою ціною⁷.

Після Першої світової війни процес викупу площі зупинився. На Наддніпрянщину відряджено представника “Сокола-Батька” Сафрона Шебеця з метою збору коштів, однак в 1919 р. він помер як сотник Української галицької армії. “Його шестимісячна поїздка, – підкреслював Степан Гайдучок, – по більших містах України а то й Кубані не принесла сподіваних жертв. Можна було покрити лише кошта поїздки. Одинокі: Микола Міхновський в Харкові і Др. І. Луценко в Одесі поставилися прихильно до так важкої справи”⁸. У США пропаганду викупу українського майдану вів делегат галицьких українців Семен Демучук. Допомагав у цій справі своїм впливом американський українець Орест Жеребко, який навчався у Львівському університеті.

У період польсько-української війни викупом українського майдану із зрозумілих причин ніхто не займався. Однак у 1920 р. І. Боберський, приїхавши до США, разом з іншими збірками, пропагував свою ідею викупу української площі. Гриневецький – отаман Січового Союзу США пожертвував 1000 доларів, які надіслав І. Боберський через Краєвий Союз Кредитовий до краю. Незважаючи на повоєнне лихоліття, товариство завдяки ощадному господарюванню, заходами та впливами голови М. Заячківського змогло викупити ще один уділ⁹.

У середині 1920-х років “Сокіл-Батько” мав у своєму розпорядженні чотири уділи. Ще два уділи подарував один громадянин, який не бажав публічного оголошення свого прізвища. Отже, для викупу залишилося 14 уділів, що потребувало 20 тисяч доларів. С. Гайдучок виступив з ідеєю видання Золотої книги жертводавців, що дало б можливість “кожному громадянину в неї вписатися і доказати своєю жертвою, відповідною до його маєткової спромоги, чи він розуміє значіння фізичного виховання молоді та українського Львова”¹⁰.

У 1926 р. обрано заступником голови товариства, надрадника Стахія Стеблецького, в обов’язки якого входило проведення збіркової акції. З грудня 1926 р. до 1 квітня 1928 р. він зумів зібрати 1 712 доларів.

6 березня 1927 р. старшина “Сокола-Батька” висловила подяку “за жертву на здобуття «Українського Городу» в сумі 50 долярів і відписання у Центробанку щадничої книжочки на ту ціль з сумою 13 долярів та ласкаві заходи, яким завдячуем на викуп городу 78 долярів із призначених з відчитів в Канаді”¹¹. 4 травня 1927 р. старшина “Сокола-Батька” переказали І. Боберському через Земельний Гіпотеч-

⁶ *Оглій-Благітка І.* Спогад, спогад, спогад... / І. Оглій-Благітка // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894–1994. – Львів: РВО “Основа”, 1996. – С. 94.

⁷ *Гайдучок С.* Хроніка... – С. 93.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 1.

ний банк “3 долари на «Банк Монтреал» з Вінніпегу на створення нам конта під назвою «Фонд Українського Городу» у Львові”¹². Водночас старшина уповажнила І. Боберського “досконувати контом, о чім ми «Банк Монтреал» повідомили”¹³.

20 вересня 1927 р. І. Боберський прозвітував за виступи (відчити) у 1926–1927 рр. у 9 місцевостях Канади, з яких половина йшла на товариство, а половина – на “Український город” (по 50 %). Загалом, на “Український город” отримано 78,50 доларів¹⁴.

У листі до старшини “Сокола-Батька” у Львові 22 червня 1928 р. І. Боберський просив надіслати список жертводавців на “Український город” терміново в канадійський часопис “Український голос”: “Світле товариство вислало спис до двох часописей. «Канадійський українець», який є органом Греко-католицької дієцезії, а також до «Канадійського фермера», який є органом Ліберальної державної партії, не маючи за собою ніякого українського гуртка. Не висланий спис до «Українського голосу» – органу автокефальної групи, а в тій групі много інтелігентів-канадійців”¹⁵. Водночас він нагадав, що “Канадійський українець” мав 3000 передплатників, “Канадійський фармар” – 11 000 передплатників, “Український голос” – 7 000 передплатників. “Перші два часописи, – констатував І. Боберський, – читають більше селяни, третю часопись читають селяни і канадійські інтелігенти, що по більшій части хиляться до автокефальників, бо греко-католицька група немає організатора на чолі, який би умів стягати сили до роботи”¹⁶.

І. Боберський також попросив старшину “Сокола-Батька” надіслати “короткі, ясні, популярно держані звіти про роботу «Сокола-Батька». Кожний звіт мусить бути інакший, бо кожний редактор видає осібний календар і перебігається з другими календарями. Написати три ріжні звіти і вислати до кожної часописи осібно, впрост зі Львова. Просити гарно о поміщення, залучити одну світлину з якого змагу або руханки. Вислати так, щоби описи були найпізніше 30 вересня у Вінніпегу, у редакторів всіх трьох часописей. Розуміється, що четвертий короткий звіт йде з двома світлинами до календаря «просвіти» у Львові. Це все на рік 1929”¹⁷.

І. Боберський інформував про приїзд до Львова Юліана Стечишина – директора бурси в Саскаутоні (провінція Саскачеван), “який не лежить до автокефальників, прихильників «Українського Голосу», противник Греко-католицької церкви”¹⁸. Задля реклами викупу “Українського городу” він просив: “Тактовно треба з ним говорити, на відчит до себе не стягати, але автом завезти до Українського Городу, дати всі інформації, постаратися, щоби був на якім виступі руханковім, або змаговім, запросити рішучо на любі сходини в «Соколі-Батьку» або «Народній Гостиниці», вручити малий, гарний альбомик і уладити навіть аматорську знимку зустрічі в Українськім Городі”¹⁹. Таку ж телеграму він надіслав голові товариства М. Заячківському, акцентуючи на підготовці альбома.

¹² ЦДІАЛ України. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 1.

¹³ Там само. – Арк. 2.

¹⁴ Там само. – Арк. 4.

¹⁵ Там само. – Арк. 5.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

У серпні 1933 р. І. Боберський надіслав товариству “Сокіл-Батько” 60 доларів на 10 квадратних метрів землі та просив “доложити труду та припилювати, щоб українки й українці, які почувають себе ще живою частиною українського народу, покрили закупно своїх часток і зажадали вписати своє ім’я в золоту книгу основників «Українського Города» у Львові. Кожде товариство і кожда місцевість схочуть причинитися до закупна. Хто купив давніше якусь частку, закупить ще, щоби не вирвалася з наших рук земля, де вправляли від 1911 року соколи, січовики, пластуни, змаговики, стрільці”²⁰. Водночас він емоційно і настирливо нагадував: “Дві третини закуплені, ще одну третину поля приходиться сплатити. Це не є гріш, викинений на непотрібну річ, це не є видаток на чужі справи, це вклад на вічну землю, яка принесе нам самим великий хосен. Події послідних двацяти літ начили нас, що все залежить від нас самих. В який спосіб працюємо, залежить від нас, чи стаємо рівновартні другим, залежить від нас самих. Будуємо комірку, замешкаємо в комірці; збудуємо дім будемо жити в домі. Кождий нарід є будівничий своєї долі. Видять це щораз ясніше українці в Європі, в Америці, в Канаді і для того допоможуть закінчити закупно землі під «Український Город» у Львові: Стебло до стебла є сніп, збирайте колосся”²¹.

14 грудня 1933 р. І. Боберський, занепокоєний тривалістю викупу “Українського городу”, у листі до старшини “Сокола-Батька” радив: “Чи неможливо поділити Львів на округи, визначити на кождий округ «окружний комітет організаційний» (ОКО), який має стягати людей в члени «Сокола» і який би старався припилювати, щоби списав адресар всіх українців в своїм окрузі і спонукав їх до закупна кусня землі? Самі львов’яни могли би викінчити закупно львівського майдану”²².

У листі до очільників “Сокола-Батька” 11 листопада 1935 р. І. Боберський інформував, що попросив товариство “Народна Гостиниця” визначити “більшу або меншу квоту річно на докінчення викупна землі під «Український Город» у Львові і на його гладження”²³. Водночас він вкотре підкреслив: “Цей простір є українцям необхідно потрібний, щоби виробляти в молоді і старших почуття солідарности і лучности. З цього майдану користають всі верстви львівських українців, а також громадянство цілої Галицько-Володимирської області. Коли не будемо над собою працювати, нічого з нас не буде. Світ числиться лише з народами, які є національно свідомі і фізично зорганізовані та потрапляють свою фізичну силу на зовні доказати”²⁴.

Того ж 11 листопада 1935 р. І. Боберський написав ще одного листа, в якому підтвердив переписання своїх уділів в “Народній Гостиниці” і “Народній Торговлі” на товариство “Сокіл-Батько”²⁵. Отримавши листопадовий (1935) номер “Сокільських вістей”, він радив, щоби у цьому часописі кожного разу згадували про пожертви на “Український город”: “Коли «Сокіл-Батько» числить 25 000 членів, то річно повинні вони зложити 25 000 золотих на закупно і гладження стадіона, який був би для українців і виставовою площею”²⁶.

²⁰ ЦДІАЛ України. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 5.

²¹ Там само. – Арк. 7.

²² Там само. – Арк. 8.

²³ Там само. – Арк. 14.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само. – Арк. 16.

²⁶ Там само.

У відповідь на листи І. Боберського старшина “Сокола-Батька” 13 грудня 1935 р. ствердила певні успіхи у викупі “Українського городу”: “Старшині «Сокола-Батька» удалося заінтересувати цим ділом наші церковні круги, які обіцяли свою поміч. Рівно ж і спільники на недавній конференції висловили згоду зрезигнувати із заміни своїх уділів з магістратом та перепродати їх «Соколові-Батькові». На днях мають подати нам ціну”²⁷. Очільники товариства констатували, що збіркова акція натрапляла на труднощі через зубожіння краю та відсутність інтересу до цього питання в українській еміграції. Усі відозви “Сокола-Батька” “до закордону” залишилися безрезультатними, а мертвенність крайових сокільських гнізд була невеликою.

У листі від 19 грудня 1935 р. до старшини “Сокола-Батька” І. Боберський переконував у необхідності активізації збіркової акції на “Український город” та рекомендував здійснити деякі організаційні кроки: “Членам руханкових товариств треба особним об’їзником пояснити, яку вартість має «Український город» для громадянства і завізувати, щоб на загальних зборах спонукали членів до ухвали, щоб кожний член має щороку зложити на ціль одного золотого”²⁸. І. Боберський також пропонував організувати збірні сходини в окружних містах, щоб “розговоритися з головами, або скарбниками, і порозумітися з ними особисто. Працю руханкового товариства не можна полагодити лишень письмами. Власне це товариство вимагає, щоби люди були присутні, виділи себе, говорили із собою, знали себе особисто, вірили собі і власне для того слухали рішень, які називаються «приказами». В «Соколі-Батьку» мусить оден член старшини вишколитися в заохоті людей до датків. Це є штука, яку не кожний потрафить, але хто підхопить способи цієї штуки, цей постійно має успіх. «Зубожіння краю» не є перешкодою, щоб жебрак не жебрав собі на життя, коли вміє жебрати. Способи заохоти до датків треба передумувати все наново і виконувати. Коли помислу не виконається, все наново і виконувати. Коли помислу не виконається, коли людей не заохотиться, коли їх не похвалиться, гроші не прийдуть самі. Люди ніколи не скажуть, що вже збагатіли”²⁹.

23 червня 1935 р. І. Боберський написав листи до “Народної торгівлі” і “Народної гостиниці”. У першому з них він зауважив: “Число моєї уділової книжечки і «Народній торгівлі» є 1581. Прошу мій уділ з дати 12-го падолиста 1904 р. переписати на товариство «Сокіл-Батько» Львів, вул. Руська, ч. 20. «Сокіл-Батько» стає власником уділу і набуває через це право члена-уділовця з голосом, який прислугує кожному членови-уділовцеві”³⁰. Аналогічний за змістом лист написаний “Народній гостиниці”³¹.

Старшина “Сокола-Батька” у листі до І. Боберського 3 січня 1936 р. подякувала за цінні поради. Водночас дала роз’яснення і уточнення: “В справі сплати решти довгу Д-рові Шухевичеві як теж і в справі акції, яку ведемо за викупном 6 паїв від позісталих спільників надішлемо незабаром окреме й докладне звідомлення, яким сподіваємося, що переконаємо Вас, що ні часу, ні нагоди ми не проспали. В році 1935 зібрали ми на викупно УГ («Українського городу» – С. К.) кругло 5000 зл., отже більше, чим в 1934 чи 1933 рр., хоч часи куди не ті, що в попередних роках. Д-рові

²⁷ ЦДІАЛ України. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 17.

²⁸ Там само. – Арк. 19.

²⁹ Там само.

³⁰ Там само. – Арк. 23.

³¹ Там само. – Арк. 25.

Шухевичеві винні ми ще дві рати (420 і 410 амер. дол.) і остання з рати за 1935 р. – 170 дол., отже разом 1000 амер. дол. Той довг думаємо при усильній акції сплатити ще в 1936 р.”³². Щодо решти 6 паїв, то старшина “Сокола-Батька” вела переговори, щоб замінити власників цих паїв на тих, “які зберегли б 3600 сажнів до часу, доки вона не буде спроможна їх викупити”³³. Переговори велися з митрополитом Андреем Шептицьким і перемиським єпископом Григорієм Хомишиним. Старшина інформувала, що “Митрополит цею справою дуже зацікавився. Тепер йде тільки о збиття ціни, яку спільники поставили. Зацінили 18 000 золотих за пай (600 сажнів)”³⁴.

30 квітня 1936 р. керівники “Сокола-Батька” в листі до І. Боберського повідомили про відбір переказу Петра Сварича в сумі 5 доларів і повідомила його про передачу переказу Земельному банку гіпотечному у Львові. Відповідні номери “Сокоільських вістей”, у яких надруковано звіт про діяльність “Сокола-Батька” і список жертводавців на “Український город”, старшина надіслала на адреси, запропоновані І. Боберським. Щодо рекомендованих листів до товариств і осіб в Канаді та США, було зазначено, що “такі письма від нас не відійшли, а то з тої причини, що дотеперішні наші дуже коштовні посилки оставали без ніякої відповіді”³⁵.

Зразу ж І. Боберський надіслав нові рекомендовані адреси осіб та товариств в США і Канаді для надання допомоги збірковій акції. 4 червня 1936 р. старшина “Сокола-Батька” прозвітувала І. Боберському, що надіслала “згідно з Вашим бажанням, письма до установ в Америці на слідуєчі адреси: 1. Український Народний Союз в Джерзі-Сіті. 2. провидіння у Філядельфії. 3. Товариство св. Николая у Вінніпегу. 4. Українське Допомогове товариство у Вінніпегу. 5. о. М. Залітач у Скринтоні. 6. Д-р І. Оробко в Едмонтоні”³⁶. Крім цього, їм надіслано звіти про збіркову акцію на “Український город” та діяльність “Сокола-Батька”.

У листі І. Боберського від 17 червня 1936 р. висловлено міркування щодо завершення “марафонського бігу” для викупу землі “Українського городу”. Він вкотре намагався пояснити, що “«Сокіл» має за задачу попровадити громадян в здобуванні майдану для виховання молоді, шкільної і позашкільної, «рідної школи» і державних шкіл, для виступів широких мас, до рільничих вистав, до прилюдних заяв, до заборжських змагань. Цей обов’язок є гордощі «Сокола», він має нагоду прописатись своєю запопадливістю, своїм спритом, своєю витревалістю і неустуючивістю”³⁷. Щодо ефективнішого проведення акції збору коштів, І. Боберський радив: “П’ять, або трюх людей енергійних і амбітних має намітити плян до збирання датків, до вишукування жерел доходу і постаратись о гроші. «Сокіл» може ще тепер закупити ще якийсь пай від спільників попри інші товариства, які схотять приступити до закупна. А може навіть всі паї. Прошу списати 2000 адрес товариств, маєтнійших і свідомійших людей і вислати до них замкнені листи. В листах подати відозву, яку світле товариство післало до Канади, але справити її до цієї цілі. На відозві дати обранець, щоб була окраса, яка притягає око і думку, залучити чек. Відозва на малім форматі, гарно печатана. Підписи голови, скарбника, писаря, обох містоголов.

³² ЦДІАЛ України. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 26.

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само. – Арк. 28.

³⁶ Там само. – Арк. 29.

³⁷ Там само. – Арк. 31.

Скликати засідання старшини, обговорити висилку цієї відозви і ухвалити. Виконати безпроводно. Постаратись о 2000 чеків в цій хвилі. Коли поплинуть датки, буде можна вислати дальших 2000 відозв. Нехай кождий прише на один метер землі, або на пів метра. Зажадати від сокільських гнізд щоб кождий член безпроводно закупив одну четвертину метра землі. Зробити сполох, алярм, закричати, щоб всі прибігли на поміч. Але скоро, але зараз, не зволікати”³⁸. Водночас на організаційні цілі цього етапу збіркової акції І. Боберський надіслав 40 доларів³⁹.

Старшина “Сокола-Батька” виконала поради І. Боберського, проте реакції американських і канадських товариств, окремих осіб не було. 29 грудня 1936 р. І. Боберський підтвердив цей факт і пояснив: “Товариства в Канаді і Америці в постійній облозі через всяких прошак. Ось тепер заїхав до Канади професор Іполіт Бочковський. Відбув відчити про Академію в Подебрадах і зібрав 3000 долярів. Однак Академію підтримує і оплачує чеський уряд і ця збірка в наших тяжких часах повинна пійти радше на закупно землі під «Український Город» або на «Рідну школу». Але українці є нарід м’якого, нерозважного серця. Приїде хтось, зайойкає, так даємо, щоб не зойкав. А не думаємо зимно і розважно. Котра ціль є солідна і творить підставу для дальшого важного діла. Жертвенність правдива стоїть у нас низько. Ми не жертвенні. Коли б кождий дав малу пайку щороку, ми творили б великі діла і могли наперед обчислити, що маємо виконати і в якій спосіб виконати. Всі датки, які вони нужденні, йдуть без пляну і розваги”⁴⁰. Однак він нагадував, що члени “Сокола-Батька” “у всіх вітях (філіях) повинні виробити в себе чистолубивість, щоб своїми малими, але правильними датками сплатити майдан у Львові та ще покупити дальші майдани по других місцевостях. Всі віті (філії) мали б списати поіменно своїх членів і прислати спис до «Сокола-Батька». Тут референт закупна землі мав би пильнувати, щоб впливали датки правильно щороку від кожного члена в кождім гнізді”⁴¹.

10 лютого 1931 р. старшина “Сокола-Батька” надіслала листа І. Боберському до Вінніпега, в якому інформувала про стан збіркової акції. Водночас повідомлено про лист М. Шухевича до Центробанку в листопаді 1930 р., в якому вимагав “вписання його як гіпотечного власника на невиділених 8/20 паях, при чому грозив на случай не сповнення його домагання перевести такий впис дорогого судового процесу”⁴². До цієї вимоги приєдналися “спільники” Кость Паньківський, Лесь Кульчицький, Степан Федак, зокрема його дочки Шепарович, Коновальцева і Мельникова – 3/20 і Соловій 1/20 паїв. Найрізкіше виступили спадкоємці Соловія, найнявши терміново адвоката Апенцелера⁴³.

Отже, на думку старшини, всі “спільники” виступили одним фронтом проти “Сокола-Батька”. Старшина опинилася перед питаннями: “1) або допустити до процесу, його тягнути літами, поносити всі його тягарі та наслідки, або 2) розпочати переговори з котримось із спільників в цілі дальшого викупна землі, щоби хоча часть видерти ще на власність «Сокола-Батька»”⁴⁴. Старшина вибрала другий варіант.

³⁸ ЦДІАЛ України. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 31.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само. – Арк. 37.

⁴¹ Там само.

⁴² Там само. – Арк. 50.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Там само.

Із усіх найприйнятнішу ціну подав М. Шухевич (2 тис. доларів за пай), допускаючи можливість сплати частинами. Дочки С. Федака вимагали за пай 4 тис. доларів, Л. Кульчицький – 2 тис. доларів готівкою, К. Паньківський – 2 тис. доларів, Соловій – 7 тис. доларів готівкою. Старшина, зважаючи на ці пропозиції, вирішила звернутися до М. Шухевича. Після тривалих переговорів з ним, 27 січня 1931 р. підписано угоду, зміст якої надіслано І. Боберському. Зійшлися на купівлі в М. Шухевича трьох паїв за ціною 5700 доларів: “З цієї квоти ми мали заплатити 1700 доларів готівкою, а решту – по 10 рівних піврічних частин”⁴⁵.

Проте старшина “Сокола-Батька” таких коштів не мала: “Бракувало нам ще 200 доларів, які товариство позичило від Товариства українських робітників «Сила» теж на протяз 5 літ [...]. Дозичуючи цих 200 доларів могли ми виплатити д-ру Шухевичеві квоту 1700 доларів і підписати умову”⁴⁶. Керівництво “Сокола-Батька” в 1930 р. зібрало на “Український город” 1400 доларів, з них з американського континенту – 246 доларів: “Себто сам край серед невимовно тяжких умовин дав понад 1100 доларів”⁴⁷.

Після підписання угоди з М. Шухевичем, К. Паньківський, від імені спільників, надіслав листа до “Сокола-Батька” “в справі фізичного поділу площі між спільників”⁴⁸. Копію цього листа надіслано І. Боберському, бо його зміст характеризує окремих українських “передових” громадян: “Як з цього письма видно, то вони коштом установи загальноукраїнської хочуть побудувати собі вілли, перевести парцеляцію та в будучим спекатися всіх тягарів, наложених при цій нагоді Магістратом. У письмі своїм покликаються вони на велику жертву для «Сокола-Батька». Як ця мертвенність виглядає просимо приглянутися”⁴⁹.

Отже, на березень 1931 р. “Сокол-Батько” мав 14 паїв (12600 квадратних сажнів), а спільники – 5400 квадратних сажнів. Старшина “Сокола-Батька” просила І. Боберського “притиснути визначніших наших громадян Америки і Канади, щоб вони жертвували на дальше викупно, представивши перед цим стан справи”⁵⁰.

У звіті за 1935 рік очільники “Сокола-Батька” особливу увагу звертали на викуп майдану “Українського городу”. Про його потребу найкраще свідчив звіт: “На площі відбувалось 105 годин руханки тижнево (на головнім грищі і двох побічних грищах (лише на основі поділу годин, не рахуючи надчисельних понад поділ годин, котрих був усе високий відсоток. Числячи, що сезон у 1935 р. тривав від 14 до 30.10.1935, то є 31 тиждень, маємо в 1935 р. відбутих 3.255 годин спорту й руханки на площі С.Б.”⁵¹. Зокрема, на площі вправляли відділи “Сокола-Батька” (12 годин на тиждень), філія академічної гімназії (5 годин на тиждень), (головна) академічна гімназія (5 годин на тиждень), товариства “Україна” (4 години на тиждень), “Плай” (7 годин на тиждень), “Каменярі” (4 години на тиждень) та ін. У жовтні 1935 р. відбулося річне свято “Просвіти”. Кожної неділі та в свята проходили футбольні матчі клубів Українського Спортивного Союзу за мінімальними оплатами.

⁴⁵ ЦДІАЛ України. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 50.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Там само.

⁵¹ Осяги Сокола-Батька в 1935 р. // Новий час. – 1935. – 27 квітня.

Загалом, у 1935 р. зібрано на викуп “Українського городу” 5 165 злотих. “Новий час” закликав українське громадянство: “Ще останній «зрив» у 1936 р., ще остання рата – 1000 долярів – і українська молодь дістане новий стадіон. – Тих 1000 долярів повинно наше громадянство зібрати й задокументувати, що добро нашої молоді лежить йому на серці”⁵².

Проте вже в 1935 р. в урядових колах Другої Речі Посполитої з’явилися проекти “вивласнення площі”. У 1938 р. акція викупу “Українського городу” за винятком перших місяців майже самочинно припинилася “у зв’язку з передбаченою втратою тієї площі, яку держава має намір забрати на свої цілі”⁵³. Старшина товариства спрямувала свої зусилля на якнайдовше утримання цієї земельної площі.

Українське громадянство поінформовано про хід справи “вивласнення площі”. У липні 1938 р. відбулася перша “вивласнена розправа” у Львівському магістраті: “Не вважаючи на спротив правного заступника власників Українського Городу на тій розправі визначено окрему оціночну комісію, що має прийти на другу розправу з готовою оцінкою вартості площу. Але досі ця друга розправа ще не відбулася і невідомо, коли відбудеться, хоч є чутки, що в 1939-ому році на одній частині Українського Городу влада почне свою будову”⁵⁴.

24 березня 1939 р. львівський воєвода надіслав спортивному гімнастичному товариству “Сокол-Батько” розпорядження про “вивласнення площі на оборонні цілі Польської держави”⁵⁵. 14 червня 1939 р. представники “Сокола-Батька” були запрошені на конференцію до воєводського уряду, щоб вислухати “пропозиції винагороду в натурі за площу «Сокола-Батька», яку зайняло військо”⁵⁶. На цій конференції представники польського уряду запропонували в обмін на зайняту площу виборати один з п’яти об’єктів. Перший – це “Ленарка” – земельна площа католицької громади Кульпарків 5 га 27 а, 38 м², довжина – біля 400 м, ширина – 128. Старшині “Сокола-Батька” ця площа не підійшла: “Віддалення від кінцевої трамваєвої станції 3,5 км. Цей об’єкт має форму вузької смуги землі, що не надається хоч би на скромну спортивну площу. Крім цього лежить далеко за містом, без вигідної комунікації”⁵⁷.

Другий запропонований об’єкт – це земельна площа католицької громади Голоско Мале, яка може бути збільшена до 6,5 га. Негативною була відповідь старшини “Сокола-Батька”: “Цей ґрунт на багнистому терені, до того лежить над Полтвою, відомою зі свого сопуху, бо до неї вливаються усі львівські канали. Проте те, щоб заложити спортивний стадіон на цьому ґрунті, не може бути й мови хочби зі санітарних оглядів”⁵⁸.

Не підійшов старшині “Сокола-Батька” третій об’єкт – земельна площа на вул. Пасічній (2 га 86 а, 80 м²), – адже “на влаштування спортивного стадіону не надається з причини малої поверхні і в додатку лихого конфігурації”⁵⁹.

Четвертий рекомендований об’єкт – “Крушнік”: земельна площа при вул. Стрийській, подібна до забраної площі “Сокола-Батька”. Старшина товариства

⁵² Осяги Сокола-Батька в 1935 р. // Новий час. – 1935. – 27 квітня.

⁵³ Наша найстарша тіловиховна організація // Діло. – 1939. – 5 березня.

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ Площа Сокола-Батька вивласнена // Там само. – 29 березня.

⁵⁶ Що дають за площу “Сокола-Батька”? // Там само. – 11 липня.

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Там само.

виявила найбільше зацікавлення нею, але “запропоновано лише 2,50 га, хоч там є ще 10 га вільного, ніким не занятого терену, і можна би з нього виділити легко парцелю розміром 200х300 м, тобто з поверхнею 6 га”⁶⁰.

Представники влади згадували п’ятий об’єкт “Кайзервальд”, але, за словами представників старшини, цей “терен (дебри, піски, вертет) не надається в ніякому місці під спортивний стадіон”⁶¹.

Порівнюючи усі пропозиції, старшина нагадувала, що площа “«Сокола-Батька» припирає безпосередньо трамваєву сполуку, каналізацію, водотяги, електричне освітлення, мала упорядковані грища, та лежить в осередку інших тіловиховних стадіонів. Розміри площі «Сокола-Батька» 6 га 31 а 59 м², довжина 380 м, ширина 200 м”⁶².

Очільники “Сокола-Батька” розглянули ці пропозиції на своєму засіданні, ствердили, що жоден із запропонованих варіантів не можна порівнювати з площею, “бо не надається ані своїми розмірами, ані положенням під будову спортивного стадіону, до чого була призначена забрана площа «Сокола-Батька», набута в ній жертвами одного покоління”⁶³. З цих причин старшина товариства не бачила підстав подальшого розгляду пропозицій щодо компенсації за зайняту для війська площу “Сокола-Батька”. Цю позицію висловили представники організації у воеводському уряді 28 червня 1939 року⁶⁴.

Отже, “Сокил-Батько” упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. не зумів викупити площу (“Український город”) для української громади. На заваді стали відсутність необхідних коштів і перешкоди польської влади наприкінці 1930-х років.

Сергей Котов. Выкуп “Украинского городу” обществом “Сокил-Батько” в годы Первой мировой войны и послевоенный период

Рассмотрено деятельность общества “Сокил-Батько” относительно “Украинского городу” в годы Первой мировой войны и межвоенный период ХХ в. Охарактеризованы основные мероприятия, которые происходили на площади, установлены причины не позволившие соколам выкупить земельные участки у их собственников. Акцентировано внимание на препятствиях власти относительно реализации проекта.

Ключевые слова: “Сокил-Батько”, “Украинский город”, Первая мировая война, Галичина.

Serhiy Kotov. Purchase of the ‘Ukrainian Garden’ by Sokil during and after World War I.

The article analyses activities of Sokil-Father organisation directed at purchasing land plots for the ‘Ukrainian Garden’ during World War I and in the interwar period. It focuses on the activities that were conducted on this site, identifies why owners of the plots refused to sell them and underlines the authorities’ resistance to this project.

Key words: Sokil-Father, the ‘Ukrainian Garden’, World War I, Galicia.

⁶⁰ Що дають за площу “Сокола-Батька”? // Там само. – 11 липня.

⁶¹ Там само.

⁶² Там само.

⁶³ Там само.

⁶⁴ Там само.